

Κείμενα Παράλληλα

Δημοσθένους Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν

Κείμενο 1: Η ειλικρίνεια του Δημοσθένη (I)

Φαίνεται δὲ μετὰ παρρησίας μάλιστα τῷ δήμῳ διαλεγόμενος καὶ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν πολλῶν ἀντιτείνων καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν ἐπιφυνόμενος, ὡς ἐκ τῶν λόγων λαβεῖν ἔστιν. Ἱστορεῖ δὲ καὶ Θεόπομπος ὅτι, τῶν Ἀθηναίων ἐπί τινα προβαλλομένων αὐτόν κατηγορίαν, ὡς δ' οὐχ ὑπήκουε, θορυβούντων ἀναστάς εἶπεν «Ὑμεῖς ἐμοί, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, συμβούλῳ μὲν, κἂν μὴ θέλητε, χρήσασθε συκοφάντη δ' οὐδέ ἂν θέλητε.

Και φαίνεται ὅτι και στο λαό μιλούσε (ο Δημοσθένης) με ειλικρίνεια, και στις επιθυμίες του ἔφερεν αντιροήσεις, και τα σφάλματά τους τα κατηγορούσε, ὅπως μπορεί να το συμπεράνη κανείς από τους λόγους του. Ο Θεόπομπος μάλιστα γράφει, ὅτι κάποτε οι Αθηναῖοι τον κάλεσαν να κατηγορήσει κάποιον, και επειδή δεν δεχόταν, εθορυβοῦσαν. Και τότε αὐτός σηκώθηκε και τους εἶπε: «Αθηναῖοι, θα σας χρησιμεύσω σα σύμβουλος, ἔστω και αν δεν το θέλετε, συκοφάντης ὁμως δεν θα γίνω, ἔστω και αν το θέλετε.

Πλουτάρχου, Δημοσθένης, § 14, μτφρ. Α. Ι. Πουρνάρα, εκδ. Πάπυρος, σσ. 348-349

I		II	
Ι ΤΟΝΗ	ΨΥ	Α Μ Ι Ο Ν Η Ο	Λ
Τ Ρ Ι Α Κ Ο		Ε Ο Λ Ν Θ Ε	Λ Ν
Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Σ		Α Ι Ο Ι Σ Μ Ν Α Α	
ΟΝΙΤΑΙ:ΗΡ	ΗΑΒ	ΓΑΙ:ΧΗΗΡ	ΔΔΡΜΑ...Σ
ΜΔΙΟΙ:ΡΗΗΔΔΔΔ	ΟΛΥΝΟ	ΣΚΑ	ΠΗΛΥΔ...ΩΣ
ΜΑΙΟΙΕΜΙ	ΨΛΑΙΟ	ΣΕ	ΚΙΑ...ΟΝ
ΚΑΡΟΙΗΔΔΔΡΡ	ΡΙΤΑΙ:Ρ	Η	Α...ΤΑΚΕΝ
ΓΣΣΙΟΙΗ	ΣΕΡΜΥ	ΚΦΗΡΔΔΗ	ΣΑ...ΟΙΣ
ΜΕΑΝΔΡΕΙΑΙΔΔΔΗ	ΜΕΚΥΡΕΡ	ΙΟΙ...Σ	Λ...ΑΙΕΙΔΤ
ΛΑΜΡΟΜΕΙΑ	ΙΔΡΗΙ, ΣΤΟΝΙΟΙΡ	Ι	ΣΕΡ...ΣΙΟΙΗΥΡΟ
ΠΙ ΗΑΙΚΑΡ	ΧΑΣΤΑΙ:ΗΗ	ΔΗΙ	ΤΕΙ...ΔΕΙΔΡΗΙ
ΡΗΗ ΜΑΣΕΣ:ΗΡΡΗΠ	ΣΙΛΛΙΟΙ:ΗΗ	ΗΗ	ΑΥΣΙΑΤΑΙΚΑΡΕΣΡΗ
ΗΗΗ ΣΤΡΕΦΣΑΙΟΙ:Η	ΟΑΣΙΟΙ:ΗΗΗ		ΙΑΤΑΙΗ
Η ΛΑΙΕΦΣΙΟΙ:ΗΡ	ΜΥΣΟΙ:ΔΔΔΗ		ΡΑΡΙΑΩΙΗ
ΡΗΗΗ ΚΥΡΒΙΣΣΟΣ:ΔΔΔΗ	ΡΙΚΡΕΣΣΥΛ		ΑΣΚΥ'ΕΙΟΝ
ΔΙ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙ	ΚΕΔΡΙΕΤΑ		...ΡΡΟΡΟΝΤΙΔΙ:ΡΗΗ
ΔΗ:ΔΔΡΧΙΤΑΙ:ΔΡ:ΠΙ	ΚΕΡΑΝΙΟΙ		...ΙΑΙΜΕΤΑΙ:ΧΧΧ
ΑΙΟΡΟ	ΦΟΥΟΙΕΣ		ΑΙΕΣΙΟΙ
Ι:ΗΗ	ΚΥΛΛΑΝΑΙ		ΧΣΕΡΟΗΗΗ
	ΟΙ		ΕΣΙΟΙ
			ΕΙΧΙΟΣΣ

Αρχή καταλόγου με τα ποσά που κατέθεταν στον θησαυρό της Αθηνάς οι σύμμαχοι των Αθηναίων

Κείμενο 2: Η ειλικρίνεια του Δημοσθένη (II)

Πολλὰ καὶ καλὰ καὶ μεγάλ' ἢ πόλις, Αἰσχίνη, καὶ προείλετο καὶ κατώρθωσε δι' ἐμοῦ, ὧν οὐκ ἤμνημόνησεν. Σημεῖον δὲ χειροτονῶν γὰρ ὁ δῆμος τὸν ἐροῦντ' ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσιν παρ' αὐτὰ τὰ συμβάντα, οὗ σε ἐχειροτόνησε προβληθέντα, καίπερ εὖφωνον ὄντα, οὐδέ Δημάδην, ἄρτι πεποιηκότα τὴν εἰρήνην, οὐδ' Ἡγήμονα, οὐδ' ἄλλον ὑμῶν οὐδένα, ἀλλ' ἐμέ. Καὶ παρελθόντος σου καὶ Πυθοκλέους ὡμῶς καὶ ἀναιδῶς, ὃ Ζεῦ καὶ θεοί, καὶ κατηγορούντων ἐμοῦ ταῦτ' ἃ καὶ σὺ νυνὶ, καὶ λοιδορουμένων, ἔτ' ἄμεινον ἐχειροτόνησεν ἐμέ. Τὸ δ' αἴτιον οὐκ ἀγνοεῖς μὲν, ὅμως δὲ φράσω σοὶ κἀγώ. Ἀμφότερ' ἤδεσαν αὐτοί, τὴν τ' ἐμὴν εὖνοιαν καὶ προθυμίαν μεθ' ἧς τὰ πράγματ' ἔπραττον καὶ τὴν ὑμετέραν ἀδικίαν.

Η πόλις, Αισχίνη, πολλά και ευγενή και μεγάλα και ηκολούθησε και έφερεν εις πέρας δι' εμού, τα οποία δεν ελησιμόνησεν. Απόδειξις δε (είναι το εξής) όταν, δηλαδή, ο δήμος επρόκειτο να εκλέξη τον ρήτορα του επιταφίου των αποθανόντων, ευθύς μετά τα συμβάντα, δεν εξέλεξε σέ, προταθέντα υπό της βουλής, μολοντί έχοντα ωραίαν φωνήν, ούτε τον Δημάδην, ο οποίος προ ολίγου είχε κάμει την ειρήνην (προς τον Φίλιππον), ούτε τον Ηγήμονα, ούτε κανένα άλλον από σας, αλλ' εμέ. Και μολοντί συ και ο Πυθοκλής ανήλθατε εις το βήμα και, ω Ζευ και θεοί, κατηγορήσατε εμέ σφοδρώς και αναιδώς με τα ίδια αυτά, με τα οποία με κατηγορεῖς συ τώρα, και με υβρίζατε, τόσον το καλύτερον, εξέλεξεν εμέ. Το δε αίτιον δεν το αγνοεῖς μεν, αλλ' όμως θα το είπω και εγώ. Εγνωρίζον αυτοί και τα δύο, και την ιδικήν μου εὖνοιαν και την ειλικρίνειαν, με την οποίαν εχειριζόμην τα πολιτικά πράγματα και την ιδικήν σας αδικίαν.

Δημοσθένους Περί του Στεφάνου, §§ 285-286, μτφρ. Ν. Κασιμάκου, εκδ. Πάπυρος, σσ. 674-675

Κείμενο 3: Ο Δημοσθένης ως πολιτικός «διδάσκαλος»

Ταῦτα δ' ὑμῖν ἐπελήλυθε πράττειν οὐχ ὅτι τὰς φύσεις χείρους ἐστὲ τῶν προγόνων, ἀλλ' ὅτι τοῖς μὲν ἐφ' αὐτοῖς παρειστήκει μέγα φρονεῖν, ὑμῶν δ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περιήρηται τοῦτο. Ἔστι δ' οὐδέποτ', οἶμαι, δυνατὸν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, ὥσπερ οὐδὲ λαμπρὰ καὶ καλὰ πράττοντας μικρὸν καὶ ταπεινὸν φρονεῖν ὅποι' ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ἦ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημ' ἔχειν.

Σας ἔχει μπει στο μυαλό να κάνετε τέτοιες ανοησίες, όχι γιατί έχετε χαρκτηρη κατώτερο απ' των προγόνων σας αλλά γιατί εκείνοι είχαν το δικαίωμα να περηφανεύονται για τον εαυτό τους, ενώ από σας, Αθηναῖοι, το δικαίωμα τούτο έχει αφαιρεθεί. Δε γίνεται -νομίζω- ν' ασχολείται ο άνθρωπος μ' ασήμαντα και μικροπρεπή έργα και ταυτόχρονα νάχει φρόνημα υψηλό και ευγενικό. Το ίδιο, δε γίνεται νάχει τιποτένιο και χαμηλό φρόνημα, όταν ασχολείται με λαμπρά και ένδοξα έργα. Γιατί, φυσικά, τα συναισθήματα των ανθρώπων είναι ανάλογα με τις ασχολίες τους.

Δημοσθένους *Περί Συντάξεως*, § 25, μτφρ. Ν. Καλαμαρά-Φιλιππουπολίτη, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος, σ. 262

Δημοσθένης και Αισχίνης. Σχέδιο του Β. Pinelli

Κείμενο 4: Η τέχνη του Δημοσθένη

Ο Δημοσθένης δεν κρίνεται. Είναι ο ίδιος το βασικό κριτήριο της καλής ρητορείας. Οι λόγοι του έχουν μιαν καταπλήσσοσα καθαρότητα στη λογική τους δομή. Όσο για την ψυχολογική τους διεισδυτικότητα, πρέπει να σκεφθούμε το λαό στον οποίο απευθύνονταν, να ζήσουμε τις περιστάσεις και την εποχή, για να διαπιστώσουμε πώς κατώρθωνε καιρία να αγγίξει τις συναισθηματικές χορδές των ακροατών του. Δεν τους κολάκευε· απεναντίας οι λόγοι του είναι σκληροί για τους Αθηναίους, αλύπητα επιτιμητικοί. Αλλά με τι τέχνη εκφράζει τις επιτιμήσεις του και πώς συναλλάσσει την καταδίκη με τη συγγνώμη, την οργή με την προτροπή! Και όλα αυτά με τα λιγότερα δυνατά γλωσσικά μέσα. Μάταια αναζητάμε διακοσμητικούς επιθετικούς προσδιορισμούς στο Δημοσθένη, όπως βρίσκουμε στον Κικέρωνα. Ο λόγος του είναι από αυτή την άποψη γυμνός, αλλά ίσως και γι' αυτό πιο ρωμαλέος. Ρωμαλέος και για κάποιον άλλο λόγο· για το καιρίο της έκφρασής του, για την απόλυτη ακριβολογία του.

Αυτά φυσικά δεν κατορθώνονται μόνο με εμπνεύσεις· τα δημιουργεί η σκληρή δουλειά, το σμίλευμα του λόγου στις απειροελάχιστες λεπτομέρειές του, η σιγανή και μαρτυρική πορεία προς το τέλειο, που δεν επιτρέπει ανάπαυση και δεν έχει τέρμα.

Κ. Τσάτσου, *Δημοσθένης*, σ. 345

Πάπυρος με το λόγο του Δημοσθένη περί παραπροσεβείας

Κείμενο 5: Ο Δημοσθένης ως διδάσκων ηγέτης

Ο Δημοσθένης χαρακτηρίζεται ως μέγιστος των ρητόρων τον οποίον εγέννησεν ο κόσμος και ο περί του Στεφάνου ο κράτιστος των λόγων. Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν πρέπει να οδηγήσει εις πλάνην τούς το πρώτον ερχομένους εις επαφήν με τον Δημοσθένη, και να νομίζουν ότι τον χαρακτηρισμόν αυτόν τον αξίζει ένεκα ξηράς σπουδής και μελέτης της ρητορικής τέχνης, και ότι ένεκα ταύτης είναι κυρίως ρήτωρ. Οι λόγοι του Δημοσθένους δεν δύναται να αποτελέσουν πρότυπα ρητορικών τεχνασμάτων ούτε καν είναι δυνατή η μίμησις των λόγων του από πολιτικόν ή ρήτορα, ο οποίος δεν πρόκειται να μιμηθή την ζώην και το έργον του, διότι ο τοιούτος θα υπέπιπτεν εις βαρείαν πλάνην. (...)

Ο Δημοσθένης γοητεύων και παρασύρων κυρίως edίδασκε και ανύψωνε ηθικώς τους ακροατάς του. Edίδασκε εις ένα έκαστον το καθήκον του, τας πηγάς του καθήκοντος και τας εσωτάτας δυσχερείας από τας οποίας έπρεπε να ελευθερωθή. Τούτο είναι εκείνο το οποίον επραγματοποίησε μόνος ο Δημοσθένης. Διά των συλλογισμών του αναγκάζει όλους τους ακροατάς να παραδεχθούν ότι θα εκτελέσουν το καθήκον των, επί ποινή ηθικού ξευτελισμού, ο οποίος θα τους υπεβίβαζεν εις το επίπεδον του δούλου. (...) Η ηθική του Δημοσθένους έχει μίαν άμεσον κύρωσιν, την μαρτυρίαν την οποίαν η συνείδησις δίδει εις εαυτήν περί εκτελέσεως του καθήκοντος και ο «περί του Στεφάνου» είναι η ευγλωττοτέρα έκφρασις τούτου. Οι λόγοι του όλοι υπήρξαν μία συνεχής προτροπή προς δράσιν, μία σταθερά έκκλησις εις τας δυνάμεις της ψυχής αδιακόπως ανανεουμένη, ίνα κάμωμεν πάν ό,τι δυνάμεθα. (...)

Μακράν του να παρασύρη τους ακροατάς διά της γοητείας του λόγου έξω της πραγματικότητος, τους επαναφέρει και παρά την θέλησίν των, εκεί όπου απεμακρύνθησαν, αδιαλείπτως κάμνων έκκλησιν εις την λογικήν των και καθιερών ίδιον τύπον διαλεκτικής συνεχούς λόγου. Άλλοι εφοβούντο μη οι ακροαταί σκεφθούν επαρκώς, και με αορίστους υπονοίας, δεισιδαιμονίας και φόβους εβύθιζον τα πνεύματα εις το σκότος. Ο Δημοσθένης θέτει ερωτήματα θαυμασίας καθαρότητος, διότι εξ αρχής πιστεύει εις την αλήθειάν των και ότι ιδέαι απλαί και αληθείς, εκτιθέμεναι σαφώς, δεν κινδυνεύουν να απορριφθούν. Ούτω ο Δημοσθένης έχει αποβή πολιτικός ανήρ όχι εν τω πνεύματι ενός συνηγόρου των αδυναμιών της μάξης, αλλ' ως ο διδάσκων ηγέτης.

N. Γ. Κασσιμάκου, *Ο Δημοσθένης ως ανθρωπιστική αξία*, σσ. 98-100

Κείμενο 6: Δομή και περιεχόμενο του «Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν» λόγου

Η δομή του «Περὶ των συμμοριῶν» (λόγου) είναι αρκετά απλή αν και αυτός (ο Δημοσθένης) ανατρέπει το σχέδιο φτάνοντας με άλμα κατευθείαν σε συμπεράσματα στο αρχικό τμήμα. Ο Blass⁶ ονομάζει τις ρυθμίσεις του συμμετρικές καθώς πριν και μετά από το κεντρικό τμήμα (που αφορά σε μέσα επανεξοπλισμού) υπάρχει συζήτηση (με γενικότερη έννοια) για τις «σχέσεις με τον βασιλιά». Η μέθοδος και ο τρόπος του επιχειρήματος είναι τελείως όμοιος με τον λόγο του «Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν». Ο Δημοσθένης συγκρίνει πρώτα τον εαυτό του με άλλους ομιλητές αλλά χωρίς κάποια σύνθετη Θουκυδιδική αντίθεση και κατόπιν συνεχίζει όπως στον προηγούμενο λόγο.

«Υπάρχουν άλλα πράγματα που θέλω να σας εξηγήσω αργότερα, αν είστε πρόθυμοι. Αλλά, πρώτα απ' όλα, θέλω να σας πω τι νομίζω τι είναι άριστο στο φως κάποιων πραγμάτων που ο καθένας θα παραδεχτεί ότι είναι αληθινά» (§ 3).

Ακριβώς όπως ο καθένας θα μπορούσε να παραδεχτεί ότι [στον «Περὶ των συμμοριῶν» λόγο] «ο βασιλιάς είναι ο κοινός εχθρός όλων», έτσι κι εδώ [στον «Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν λόγο] ο καθένας θα μπορούσε να παραδεχτεί ότι ούτε η Αθήνα ούτε η Σπάρτη πρέπει να εξασθενήσει σε τέτοιο βαθμό ώστε καμιά από τις δύο να μην μπορεί να περιορίζει τη δύναμή της άλλης. Εάν η Μεγαλόπολη καταστραφεί και η Αρκαδία τεθεί υπό σπαρτιατικό έλεγχο, αυτό θα κάνει τη Σπάρτη πολύ δυνατή.

Στον «Περὶ των συμμοριῶν» (ο Δημοσθένης) έπρεπε να είναι προσεκτικός στο να μη φανεί φιλο-Πέρσης, και εδώ (στον «Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν» λόγο) είναι προσεκτικός στο να αποφύγει να δώσει την εντύπωση ότι είναι φιλο-Θηβαίος. Είναι επίσης προσεκτικός στο να επιμένει ότι εάν επέμβουν (οι Αθηναίοι), η αφορμή τους, «η αρχή του πολέμου» γι' αυτούς, θα πρέπει να είναι μια δίκαιη αφορμή. Σε αντίθεση με τον προηγούμενο λόγο [«Περὶ των συμμοριῶν»] ο Δημοσθένης ισχυρίζεται ότι εάν επέμβουν τώρα, αντί να περμένουν μέχρι να απειληθεί και η Μεσσήνη, το ενδιαφέρον τους για τους Αρκαδες και για τη διατήρηση της ειρήνης θα αναγνωριστεί και θα γίνει σεβαστό.

Επίσης (ο Δημοσθένης) επιθυμεί να πει στους Αθηναίους ότι δεν πρέπει να εκτραπούν από την ορθή δράση από το φόβο τους μήπως χάσουν την ευκαιρία να ανακτήσουν τον Ωρωπό αν δειχτούν ανταγωνιστές της Σπάρτης. Ελπίζει να τους πείσει ότι η ανάκτηση του Ωρωπού είναι λιγότερο σπουδαία από τη διατήρηση της οργάνωσης της Αρκαδίας και της Μεσσηνίας. Και ετοιμάζει το δρόμο γι' αυτό το συμπέρασμα πολύ επιδέξια λέγοντας ότι εάν η Αθήνα υποστηρίξει τους Αρκαδες και τους βοηθήσει να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους έναντι της Σπαρτιατικής επιβουλής, θα ακολουθήσει την παραδοσιακή πολιτική του να βοηθάει τα θύματα της καταπίεσης. Χρησι-

⁶ Die Attische Beredensamkeit, III, 278 (βλ. και Κείμενο 9).

μοποιώντας την ίδια τεχνική όπως στα δικαστήρια, (ο Δημοσθένης) ενισχύει την άποψή του αμαυρώνοντας το χαρακτήρα της Σπάρτης. Όταν η Σπάρτη έχει βοηθήσει άλλους να «ανακτήσουν ό,τι τους ανήκει» το κίνητρό της υπήρξε καθαρά εγωιστικό, όχι φροντίδα για δικαιοσύνη αλλά καθαρή «πλεονεξία» (§ 15). Θα περνούσε [κατά τον Δημοσθένη] πολύς καιρός προτού οι Σπαρτιάτες επιδείξουν κάποτε ενδιαφέρον για τα συναισθήματα των άλλων («ὄψέ φιλόανθρωποι ἄν εἶεν») (§ 16).

Η συμβουλή που έδωσε ο Δημοσθένης στον «Ἐπὲρ τῶν Μεγαλοπολιτῶν» λόγο, δεν έγινε αποδεκτή εν μέρει επειδή η προκατάληψη εναντίον της Θήβας είχε αναπτυχθεί πολύ τα τελευταία δεκαπέντε έτη και ο αντισπαρτιατικός συνασπισμός στράφηκε στον Φίλιππο για βοήθεια, δίνοντάς του τη δικαιολογία που του χρειαζόταν για να επέμβει νοτιότερα του Ισθμού. Επικρίσεις κατά του λόγου δεν στάθηκαν ικανές να προτείνουν καλύτερους τρόπους παρουσίασης της περίπτωσης της επέμβασης. Όσοι απευθύνουν την κατηγορία ότι στερείται συναισθηματικής επίδρασης, θα πρέπει να αναρωτηθούν εάν μια πιο συναισθηματική έκκληση θα ήταν κατάλληλη για την περίπτωση⁷. Ο Δημοσθένης παρουσιάζει την περίπτωσή του σταθερά και καθαρά (με σαφήνεια) και ως εκ τούτου με περισσότερο κύρος (όπως ο Maurice Croiset δηλώνει) από όσο ήταν προφανές στον «Περὶ τῶν συμμοριῶν». Αργότερα στη σταδιοδρομία του θα μπορούσε να έχει αναλύσει την κατάσταση με περισσότερες λεπτομέρειες και είναι ενδιαφέρον να συγκρίνουμε την περιγραφή του στον «Περὶ τοῦ Στεφάνου» λόγο για σύγχυση και έλλειψη ενότητας στην Πελοπόννησο όπως είδε την κατάσταση με οδηγό τα επακολουθήσαντα γεγονότα.

Ο λόγος (του) φαίνεται λιγότερο θεωρητικός και αφαιρετικός σε σχέση με τον «Περὶ τῶν συμμοριῶν» γιατί εξηγεί την κατάσταση και τις ενδεχόμενες συνέπειες πιο καθαρά. Η δομή τους είναι αρκετά όμοια. Το κεντρικό τμήμα (το οποίο καταλαμβάνεται με απάντηση αντιρρήσεων) ακολουθείται από μια επανάληψη των επιχειρημάτων που αποτέλεσαν το πρώτο τμήμα του λόγου».

Lionel Pearson, *The Art of Demosthenes*, σσ. 116-117
(απόδοση στα ελληνικά: Γ. Λογαράς)

⁷ Ο Blass που νομίζει ότι [ο λόγος] είναι λιγότερο καλοφτιαγμένος από τον «Περὶ τῶν συμμοριῶν» διατυπώνει την επίκριση ότι στερείται «ein höherer Aufschwung» (υψηλότερης έξαρσης) χωρίς να εξετάζει εάν οι υψιπετείς συγκινησιακές ρητορείες (οι συγκινησιακές ρητορικές πτήσεις) θα ήταν καλύτερες εδώ.

Κείμενο 7: Χαρακτηρισμός και μορφή του «Υπέρ Μεγαλοπολιτών» λόγου

Οι λόγοι *Περί των συμμοριών*, *Υπέρ Μεγαλοπολιτών* και *Υπέρ της Ροδίων ελευθερίας* είναι ωραία δείγματα της κλασικής συμβουλευτικής ρητορικής: έντεχνη έκθεση απόψεων θεμελιωμένη λογικά με χάρη και οικονομία. Κι οι τρεις είναι σύντομοι, συμπυκνωμένοι, πάνω στο θέμα. Τα πολιτικά θέματα παρουσιάζονται από την άποψη της πολιτικής και οι προσωπικότητες αποφεύγονται εξολοκλήρου. Ο λόγος *Περί των συμμοριών*, που εκφωνήθηκε το 354 π.Χ., είναι ο παλαιότερος: οι νεότεροι κριτικοί συμφώνησαν με τον Διονύσιο (Αλικαρνασσία) (*Π. Θουκ.* 34) ότι ως προς το ύφος δείχνει την επίδραση του Θουκυδίδη. Οι επόμενοι [*«Υπέρ Μεγαλοπολιτών»* και *«Υπέρ των Ροδίων ελευθερίας»*] είναι λιγότερο συστηματικά αντιθετικοί στην έκφραση όπως και περισσότερο ευλύγιστοι στη διευθέτηση της αφήγησης και των επιχειρημάτων. Ο Δημοσθένης εδώ (στον *«Περί των συμμοριών»* λόγο) παρουσιάζεται ως πρακτικός και δεν πρόκειται να επαινέσει το παρελθόν όπως άλλοι ομιλητές, αλλά θα πει τι έπρεπε να γίνει τώρα. Έστερα περιγράφει τον κίνδυνο του προτεινομένου πολέμου με την Περσία, στο κέντρο του λόγου του διατυπώνει την πρότασή του για μεταρρύθμιση του συστήματος των λειτουργιών, στη συνέχεια κάνει μια ανασκόπηση των οικονομικών αναγκών και καταλήγει μ' έναν επίλογο που συνεχίζει το θέμα του προοιμίου. Η δομή με τον τρόπο αυτό είναι γενικά συμμετρική με την κύρια ιδέα στο κέντρο του λόγου, μια διάταξη τυπική για τη συμβουλευτική ρητορεία του Δημοσθένη.

P. E. Easterling - B.M.W. Knox, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*,
μτφρ. Ν. Κονομή, Χρ. Γριμπά, Μ. Κονομή, σσ. 683-684

Κείμενο 8: Συμφέρον και ηθική - Ισορροπία δυνάμεων (I)

Η έκκληση του ρήτορα προς τους συμπολίτες του να βοηθήσουν τους Μεγαλοπολίτες περιέχει μία σειρά ευφώνων επιχειρημάτων, τα οποία αποδεικνύουν την πολιτική διορατικότητά του. Πυρήνας της επιχειρηματολογίας είναι, όπως συνήθως στις πολιτικές δημηγορίες, το συμφέρον της πόλεως των Αθηνών. Συμφέρον και μέλημα των Αθηναίων, τονίζει ο Δημοσθένης, πρέπει να είναι στην προκειμένη περίπτωση η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων ανάμεσα στη Θήβα και στη Σπάρτη *«ὥστε μηδέτεροι δυνήσονται ἡμᾶς ἀδικεῖν»*. Η αμοιβαία εξασθένηση των Λακεδαιμονίων και των Θηβαίων ευνοεί την Αθήνα. (...)

Στον *«Υπέρ Μεγαλοπολιτών»* είναι αξιοσημείωτος ο συγκερασμός, που προτείνει ο Δημοσθένης, ανάμεσα στο άμεσο συμφέρον της πόλεως των Αθηνών και σε μια πολιτική ηθικής αντιμετώπισης των μικρότερων και ασθενέστερων κρατών. Ο διττός

αυτός σκοπός της επιχειρηματολογίας του λόγου διατυπώνεται απερίφραστα: «δεῖ δὲ σκοπεῖν μὲν καὶ πράττειν ἄει τὰ δίκαια, συμπαρατηρεῖν δ' ὅπως ἅμα καὶ συμφέροντ' ἔσται ταῦτα». (...)

Ο ρήτορας τονίζει ότι οι ηθικοί δεσμοί ανάμεσα στις πόλεις έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τις τυπικές συνθήκες δύο επιμέρους χωρών. Επιβεβαιώνει τα ηθικά ερείσματα της επιχειρηματολογίας του προτείνοντας στους Αθηναίους να εγκαταλείψουν και αυτές τις διεκδικήσεις τους για τον Ωρωπό (§ 18), τον οποίο σύμφωνα με το σχέδιο του Αρχίδαμου θα ανακαταλάμβαναν από τη Θήβα -πράγμα που επιθυμούσαν διακαώς-, προκειμένου να θυσιάσουν την Πελοπόννησο στον επεκτατισμό της Σπάρτης.

Οι Αθηναίοι παρά την ορθότητα της επιχειρηματολογίας του Δημοσθένη, δεν ακολούθησαν την υπόδειξή του. Δεν βοήθησαν τους Αρκάδες, οι οποίοι, όπως ακριβώς το είχε προβλέψει ο ρήτορας, στράφηκαν προς τη Θήβα και αργότερα, όπως και οι Μεσσήνιοι, συμάχησαν με τον Φίλιππο. Η υποστήριξη της Πελοποννήσου προς την Αθήνα είχε οριστικά χαθή και γι' αυτό υπαίτια ήταν κυρίως η αθηναϊκή πολιτική. Οι Αρκάδες έμειναν πιστοί στη συμμαχία τους με τον Φίλιππο, ο οποίος προσφέροντας δαψιλές παροχές, επενέβαινε ανενόχλητα την δεκαετία του 350-340 στις εσωτερικές υποθέσεις της Πελοποννήσου.

Γ. Ξανθάκου-Καραμάνου, *Μαρτυρίες στο έργο του Δημοσθένη για την Πελοπόννησο στο μέσον του 4^{ου} π.Χ. αιώνα*, σσ. 518-520

Κείμενο 9: Πολιτική προσέγγισης με τη Θήβα-«Ισορροπία δυνάμεων» (II)

«37. ... Ο Blass (ό.π., 291, σημ. 5)⁸ αναφέρει την περίφημη *Dissertation on the Eloquence of the Ancients*, αλλά μόνο σχετικά με την κρίση του Brougham για τη ρητορική μορφή του λόγου *Υπέρ Μεγαλοπολιτών*. Και ο Brougham⁹ ο ίδιος ενδιαφέρεται πάνω από όλα για τη μορφή: πεπειραμένος όμως πολιτικός καθώς είναι, βρίσκει ευκαιρία να παραθέσει στο περιθώριο την αποφασιστική άποψη: «The speech for Megalopolis is a calm and judicious statement of the sound principle of foreign policy on which the modern doctrine of the balance of power rests». (Ο λόγος *Υπέρ Μεγαλοπολιτών* είναι μια ήρεμη και συνετή έκθεση της σωστής αρχής της εξωτερικής πολιτικής πάνω στην οποία βασίζεται το σύγχρονο δόγμα της ισορροπίας των δυνάμεων). Για τον Brougham η δημιουργία αυτή είναι, ας πούμε, η βίβλος του πολιτικού συστήματος. Οι σχέσεις αυτού του λόγου με την εμφάνιση στην πολιτική των νεωτέρων χρόνων της ιδέας της ισορροπίας των δυνάμεων χρειάζεται τώρα να εξεταστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια». (...)

⁸ Friedrich Blass, *Die attische Beredsamkeit*, III, μέρος I: *Demosthenes*, εκδ. Λευψία, 21893.

⁹ Henry Lord Brougham, *Works*, VII, 54.

«39. Δημοσθένης, *Υπέρ Μεγαλοπολιτών*, 20. Αυτή η ενατένιση του μέλλοντος είναι αρκετά ενδιαφέρουσα. Φανερώνει ότι ο Δημοσθένης είχε από τότε ακόμα, χωρίς συναισθηματισμούς, υπολογίσει πως ήταν δυνατή μια νέα μελλοντική προσέγγιση με τη Θήβα. Πρώτα θέλει να προσπαθήσει να φέρει αντιμέτωπους τους Θηβαίους και τους Σπαρτιάτες. Η Σπάρτη όμως χρειάζεται τώρα αντίβαρο ισχυρότερο από τη Θήβα. Ίσως μια ένωση με την Αρκαδία, που ήταν σύμμαχος των Θηβαίων, θα οδηγούσε προς αυτήν την κατεύθυνση. Ότι ο Δημοσθένης θεωρούσε πάντα άτυχη την ένωση της Αθήνας με τη Φωκίδα, το έχει διακηρύξει ο ίδιος αργότερα (...) Ίσως πίσω από όλα κρύβεται η επιθυμία του, να εκμεταλλευτεί τη στιγμιαία αδυναμία της Θήβας για να την κάνει πάλι υποτελή της Αθήνας, όπως την εποχή που ιδρύθηκε η δεύτερη ναυτική συμμαχία. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι η νέα προσέγγιση με τη Θήβα ήταν ακριβώς στόχος της πολιτικής του Εύβουλου (*Περί του στεφάνου*, 162), τότε φαίνεται πιθανό πως ο Δημοσθένης, όταν αναφέρεται σε αυτές τις παρασκηνιακές απόψεις του προβλήματος, επιδιώκει να επηρεάσει ευνοϊκά τους τότε ισχυρούς, για να υποστηρίξουν τη συμμαχία με την Αρκαδία. Αυτό δε σημαίνει ότι τότε είχε διαφωνήσει με τον Εύβουλο, αλλά ότι προσπαθούσε ακολουθώντας με συνέπεια τη δική του γραμμή, να τον οδηγήσει σε ενέργειες που θα τον απομάκρυναν από το άκαμπτο δόγμα του, που απαγόρευε κάθε ανάμιξη της Αθήνας σε εξωτερικές υποθέσεις. Οι γνώσεις μας έχουν τόσα χάσματα, ώστε δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για όλα αυτά. Μας επιτρέπουν όμως τουλάχιστο να δώσουμε μια πιθανή ερμηνεία σχετικά με τη στάση του Δημοσθένη την εποχή του λόγου *Υπέρ Μεγαλοπολιτών*».

Werner Jaeger, *Δημοσθένης, Διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτικής του*, μτφρ. Δ. Καρπούζα-Καρασάββα, σσ. 262-263 (υποσημειώσεις 37 και 39)

Κείμενο 10: Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα - Διαφωνία Δημοσθένη και Εύβουλου

Ο λόγος *Υπέρ Μεγαλοπολιτών* του 352 [π.Χ.], ρίχνει φως στην αφάνταστη σύγχυση της ελληνικής πολιτικής. Η Θήβα τον καιρό που έπαιζε το παιχνίδι της για την ηγεμονία είχε πάρει στην προστασία της με μέτωπο εναντίον της Σπάρτης την ομοσπονδία (*το κοινόν*) των Αρκαδών, που ιδρύθηκε γύρω στα 370, και στη Μεσσήνη, που έγινε ανεξάρτητη στα 369. Όταν όμως η Θήβα είχε περάσει το μεσουράνημά της και βρέθηκε σε δύσκολη θέση εξαιτίας του πολέμου με τους Φωκείς, η θέση των νέων πελοποννησιακών κρατών απέναντι στη Σπάρτη έγινε πολύ κρίσιμη. Τότε οι Αρκάδες ζήτησαν να συμμαχήσουν με τους Αθηναίους και μολονότι η Αθήνα ήταν ακόμη συνδεδεμένη με συνθήκες με τη Σπάρτη, μαζί με την οποία είχαν αντισταθεί εναντίον της Θήβας, ο Δημοσθένης υποστήριξε αυτή την αίτηση. Αφήσαμε πρώτα να φανεί η σύγ-

χυση της κατάστασης για να δείξουμε ότι δεν είναι εύκολο να κρίνουμε αν αυτή η στάση είναι σωστή. Ο Εύβουλος οπωσδήποτε είδε την αθηναϊκή επέμβαση στην Πελοπόννησο σαν είσοδο στην περιπέτεια μιας νέας δυναμικής πολιτικής, κι έτσι τώρα οι δρόμοι των δύο πολιτικών ανδρών χωρίζονται.

Albin Lesky, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*,
μτφρ. Α. Γ. Τσοπανάκη, σσ. 828-829

Κείμενο 11: Η σημασία της ισορροπίας δυνάμεων

Στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, όπου τα κράτη προσπαθούν να κατοχυρώσουν τα συμφέροντά τους, η διατήρηση της ειρήνης δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με τους πολιτικούς ρεαλιστές, ο ασφαλέστερος τρόπος για την κατοχύρωση της ειρήνης είναι η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων. Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει από μόνα τους να μεριμνούν για την ασφάλειά τους (αρχή της αυτοβοήθειας) και την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους.

Το ζήτημα της εξισορρόπησης καταλαμβάνει κεντρική θέση στην ανάλυση του Θουκυδίδη. Για παράδειγμα, όταν η Κόρινθος άρχισε να προετοιμάζεται για πόλεμο εναντίον της Κέρκυρας, οι Κερκυραίοι προσέτρεξαν αμέσως στους Αθηναίους για αναζήτηση βοήθειας (...). Το επιχείρημα των Κερκυραίων ήταν απλώς ότι από μόνοι τους δεν μπορούσαν να εξισορροπήσουν τους Κορινθίους, και η αποτυχία να πετύχουν κάτι τέτοιο θα είχε καταστρεπτικές συνέπειες.

Αθ. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*,
εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1999, σ. 51.

Κείμενο 12: Η αγάπη του Δημοσθένη για την Αθήνα

Ο Δημοσθένης ήταν κατεξοχήν Αθηναίος και αγαπούσε με πάθος την πόλη του, όπως οι πρόγονοί του. Δεν είχε σημαίνει γι' αυτόν ακόμα η κρίσιμη ώρα που ο πολίτης χωρίζεται από την πόλη, όπως γύρω και ύστερα από αυτόν είχε αρχίσει να χωρίζεται για τους πολλούς ολοένα και περισσότερο. Ζούσε στη μεταβατική περίοδο, όπου αυτή η απαγκίστρωση άρχιζε να συντελείται· αυτός όμως είχε μείνει ακόμη πιστός στην παράδοση, στην στενή σύνδεση του ατόμου με την κοινότητά του. Λάτρευε τας Αθήνας πιστεύοντας πως αιωνιότητα είναι η αιωνιότητα της πόλεως. Γι' αυτό και εντρύφησε από νέος στην ιστορία της. Σε αυτό τον δρόμο προς το παρελθόν συνάντησε τον Θουκυδίδη. Του στάθηκε ο μέγας οδηγός, όχι μόνο για να γνωρίσει τα κρίσιμα ιστορικά

γεγονότα, που ακόμη βάραιναν στις Αθήνας, στο δικό του καιρό, αλλά και για τη διάπλάσή του ως πολιτικού ρήτορα. Εκεί, στις δημηγορίες του Θουκυδίδη, θαύμαζε τις ανεξάντλητες δυνατότητες του αττικού λόγου, που αργότερα, με το δικό του τρόπο, ο ίδιος τις καλλιέργησε. Αλλά και από τη σύγχρονη ζωή αντλούσε πολιτικά διδάγματα και παραδείγματα ρητορικής τέχνης. Μόλις είχε ενηλικιωθή, παρακολούθησε την απολογία του Καλλίστρατου, που είχε κατηγορηθή με τον Χαβρία για την απώλεια του Ωρωπού το 336. Τόσο συγκλονιστική φαίνεται πως ήταν η εντύπωση που απεκόμισε από το λόγο του Καλλίστρατου, ώστε επί καιρό ύστερα, μελετούσε κατ' ιδίαν το λόγο αυτό και τον ανέπλαθε στη μνήμη του. Λένε μερικοί πως στάθηκε η εντύπωση αυτή ένα από τα πιο ισχυρά κίνητρα που τον έσπρωξαν προς την πολιτική δράση και προς την καλλιέργεια της ρητορικής τέχνης.

Κ. Τσάτσου, *Δημοσθένης*, σσ. 85-86

Κείμενο 13: Ο τρόπος που ο Δημοσθένης εξετάζει τα πολιτικά ζητήματα

Δυο χρόνια αργότερα (352 π.Χ.) εκφωνεί ο Δημοσθένης τον υπέρ Μεγαλοπολιτών λόγο του, όπου αντιμετωπίζει με την ωριμότητα ενός στοχαστικού ανθρώπου ένα πρόβλημα γενικότερης πολιτικής, που αφορά τις διακρατικές σχέσεις ανάμεσα στις μεγάλες πόλεις της νότιας Ελλάδας. Ο ρήτορας δε δελεάζεται από τις προτάσεις των Σπαρτιατών πρέσβων ότι θα βοηθήσουν την Αθήνα να πάρει πίσω από τους Θηβαίους τον Ωρωπό, όπως ο Εύβουλος κι οι φίλοι του, ούτε όμως κι από τις προτάσεις των Μεγαλοπολιτών πρέσβων. Τοποθετεί το θέμα του σε υψηλότερο επίπεδο, δηλαδή στο συμφέρον της πατρίδας του και πιστεύει ότι η πολιτική του «διαίρει και βασιλεύει» είναι πιο αποδοτική, γιατί δε θα επιτρέψει στη Σπάρτη να γίνει ξανά κύρια της Πελοποννήσου.

Κ. Ν. Παπανικολάου, *Εισαγωγή στο έργο του Δημοσθένη*, σσ. 56-57

Κείμενο 14: Η στάση του Δημοσθένη απέναντι στους συμπολίτες του

Ο Δημοσθένης δεν επιχειρεί να παρουσιάσει στους συμπολίτες του εύκολη την εκπλήρωση των αξιώσεών του ομορφαίνοντας ή και αποσιωπώντας την πικρή πραγματικότητα. Θέτει υψηλότερους στόχους. Δείχνει ότι εκτιμά τους ακροατές του, αφού τους συμπεριφέρεται όπως σε πνευματικά ώριμους συνανθρώπους και τους λέει όλη την αλήθεια. Για ένα λαό που αποτελείται από σκεπτόμενα άτομα, τα οποία σχηματίζουν δική τους κάθε φορά γνώμη, δεν υπάρχει πιο αποτελεσματική παιδαγωγική από

αυτή. Η αλήθεια όμως του Δημοσθένη δεν περιορίζεται μόνο στην ανακοίνωση των απλών γεγονότων, που ήταν πολύ φυσικό να έχουν καταθλιπτική επίδραση. Ο Δημοσθένης τους διδάσκει ακόμα ότι αυτή η πραγματικότητα είναι το αναγκαίο αποτέλεσμα της παθητικής αδράνειας και της επιπολαιότητας της αθηναϊκής πολιτικής. Δεν θεωρεί υπεύθυνη της αποτυχίας ούτε τη σύμπτωση, ούτε την κακοτυχία, αλλά αναζητεί την αιτία αποκλειστικά και μόνο στη συμπεριφορά των ιδίων των Αθηναίων. Και καθώς πιστεύει ότι η πρωταρχική αιτία του κακού δε βρίσκεται στην αναπόδραστη αναγκαιότητα του ιστορικού γίνεσθαι, αλλά σε μια ηθική ανεπάρκεια, ανακαλύπτει συγχρόνως ότι η πηγή των σφαλμάτων που έχουν διαπραχθεί, είναι ταυτόχρονα και πηγή της κάθε ελπίδας που τους απομένει. Θέτει το πρόβλημα της θέλησης και αξιώνει να συγκεντρώσουν οι Αθηναίοι όλες τους τις δυνάμεις στην εκτέλεση ενός καθήκοντος που ως τώρα είχαν παραμελήσει, ή δεν το είχαν καν αληθινά αντιληφθεί.

Werner Jaeger, *Δημοσθένης, Διαμόρφωση και εξέλιξη της πολιτικής του*,
 μτφρ. Δ. Καρούζα-Καρασάββα, σσ. 146-147

Η Ελλάδα το 362 π.Χ.
 (Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τμ. Γ1)